

■ Patrycja Płonka,
Kierownik Projektów, Stowarzyszenie Gmin Polska Sieć „Energie Cités”

Rola samorządów w przeciwdziałaniu ubóstwu energetycznemu

U bóstwo energetyczne jest szeroko rozpowszechnionym problemem w Europie, gdzie wiele gospodarstw domowych znaczną część swoich dochodów wydaje na rachunki za energię, jednocześnie doświadczając trudności z zaspokojeniem swoich podstawowych potrzeb energetycznych. Nierzadko muszą one wybierać pomiędzy drastycznym ograniczeniem zużycia energii, obniżającym ich ciepły i ogólny komfort, a zapłatą rachunków za energię kosztem innych ważnych wydatków, w tym np. na jedzenie, czy opiekę zdrowotną.

Choć do tej pory nie wypracowano wspólnej europejskiej definicji ubóstwa energetycznego, większość państw członkowskich uznaje skalę tego socjoekonomicznego problemu i jego negatywne skutki - począwszy od skutków zdrowotnych, poprzez izolację społeczną, po presję środowiskową związaną ze spalaniem złej jakości paliw oraz znaczącą emisją gazów cieplarnianych i innych zanieczyszczeń ze źle ogrzewanych i nieocieplonych domów.

Przyczyny zjawiska ubóstwa energetycznego są różnorakie. Należą do nich:

- przyczyny ekonomiczne, takie jak niskie dochody, wysokie koszty energii czy niewłaściwe zarządzanie domowym budżetem,
- przyczyny techniczne, takie jak brak ocieplenia domów, nieefektywne systemy grzewcze, instalacje i wyposażenie,
- przyczyny świadomościowe, tj. niska świadomość energetyczna i wiedza na temat racjonalnego gospodarowania energią.

Należy więc mieć na uwadze, że ubóstwo energetyczne nie musi iść w parze z ubóstwem dochodowym. Dana osoba może mieć względnie wysokie dochody, a jednak nie być w stanie zapewnić sobie odpowiednich warunków zamieszkania, np. z uwagi na zamieszkanie w zbyt dużym, starym, nieocieplonym domu z przestarzałymi systemami energetycznymi - często planowanym jako dom wielopokoleniowy. Osoba taka jest w stanie pokryć bieżące rachunki za energię, ale nie stać jej już na sfinansowanie termomodernizacji i zmiany źródła ciepła, a w efekcie boryka się z takimi problemami jak niski komfort cieplny, przeciągi, zawilgocenie czy rozwój szkodliwych dla zdrowia mikroorganizmów.

Dlatego też, analizując zjawisko ubóstwa energetycznego, przyjmuje się, że jest to zjawisko wielowymiarowe. Należy wówczas brać pod uwagę nie tylko takie kwestie jak wysoki stosunek kosztów energii do dochodów, ale i brak możliwości zapewnienia odpowiednie-

go komfortu cieplnego, zamieszkiwanie w mieszkaniach o nieszczelnych dachach, butwiejącej stolارce okiennej i zawilgoconych ścianach lub też zaległości w opłatach za media.

Według danych Komisji Europejskiej w 2020 r. około 36 mln osób w Unii Europejskiej nie było w stanie w wystarczającym stopniu ogrzać swoich mieszkań. Liczbę mieszkańców dotkniętych ubóstwem energetycznym można uznać jednak za znacznie wyższą, jeżeli wziąć pod uwagę wszystkie aspekty ubóstwa energetycznego. Sytuację dodatkowo pogarsza fakt gwałtownie rosnących cen energii, skutków pandemii COVID-19 oraz nowej sytuacji geopolitycznej związanej z wojną na Ukrainie.

Jeżeli chodzi o Polskę, według badań Instytutu Badań Strukturalnych przeprowadzonych przed wybuchem pandemii problem ubóstwa energetycznego dotykał ok. 12% mieszkańców przy czym ok. 6% były to osoby jednocześnie ubogie energetycznie i dochodowo. Najbar-

Należy więc mieć na uwadze, że ubóstwo energetyczne nie musi iść w parze z ubóstwem dochodowym. Dana osoba może mieć względnie wysokie dochody, a jednak nie być w stanie zapewnić sobie odpowiednich warunków zamieszkania (...)

dziej zagrożoną grupą byli mieszkańcy wsi i małych miasteczek, nie mający dostępu do sieci ciepłowniczej. Pozostałe grupy to młode rodziny, które podjęły swoją pierwszą pracę (lub nie), mieszkańcy najuboższych dzielnic w dużych miastach oraz osoby starsze i niepełnosprawne. Zagrożenie ubóstwem energetycznym w znacznym stopniu zależy też od regionu kraju. Skala tego zjawiska w różnych województwach waha się od 6% do 18%. Problem zbyt wysokich kosztów energii w stosunku do dochodów jest szczególnie widoczny we wschodniej Polsce, podczas gdy problem niedogranych domów - w zachodniej części naszego kraju.

Sytuację gospodarstw domowych dodatkowo pogorszył wybuch pande-

mii COVID-19. Jak podaje Polski Instytut Ekonomiczny, w 2020 r. ubóstwo energetyczne wzrosło w Polsce do 21,4%. Według analityków wpływ na jego nasilenie miały utrata pracy i spadek zarobków, szczególnie u osób o najniższych i średnich dochodach. W aktualnej sytuacji geopolitycznej, drastycznie wpływającej na rynek i koszty energii, można spodziewać się, iż odsetek gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem energetycznym będzie wzrastał.

Walka z ubóstwem energetycznym jest jednym z kluczowych priorytetów, zarówno na poziomie UE, jak i poziomie krajowym, na którym można wprowadzić odpowiednie rozwiązania legislacyjne (np. z zakresu ochrony konsumenta wrażliwego) i finansowe (np. dodatki do rachunków za energię, dofinansowanie działań termomodernizacyjnych). Szczególną rolę do odegrania mają jednak samorządy lokalne, które są najbliższymi obywateli, najlepiej znają ich sytuację, potrzeby i możliwości i dysponują wie-

loma narzędziami, aby wesprzeć zagrożone ubóstwem energetycznym gospodarstwa domowe.

Zgodnie z klasyfikacją Polskiego Instytutu Badań Strukturalnych przeciwdziałanie zjawisku ubóstwa energetycznego wymaga interwencji w trzech kluczowych obszarach. Są to: łagodzenie przejawów (zasiłki i taryfy socjalne, ochrona przed odłączeniem od sieci ...), usuwanie przyczyn (doradztwo energetyczne, zachęcanie do energooszczędnych zachowań, działania termomodernizacyjne i inne energooszczędne usprawnienia ...) oraz zapobieganie powstawaniu (wdrożenie zachęt finansowych do podjęcia termomodernizacji budynków, rozbudowa miejskiej sieci ciepłowniczej ...).

Samorządy lokalne mogą działać we wszystkich tych trzech obszarach, przyczyniając się zarówno do ograniczenia zużycia energii i emisji CO₂ ze swojego terenu, jak i poprawy dobrobytu i komfortu mieszkańców.

Istnieje wiele przykładów działań, jakie samorządy mogą podjąć, aby wesprzeć zagrożone ubóstwem gospodarstwa domowe. Obejmują one m. in. prowadzenie działań edukacyjnych (kampanie edukacyjne, warsztaty, materiały edukacyjne), świadczenie usług doradczych (doradztwo energetyczne, wizyty domowe, badania termowizyjne), rozdawanie energooszczędnych wyposażenia (energooszczędne żarówki, perlatory, folie zagrzejnikowe) czy wprowadzanie programów dopłat (do termomodernizacji, zmiany źródła ciepła, instalacji OZE). Przykładem ciekawej inicjatywy mającej na celu wsparcie gospodarstw domowych w bardziej świadomym zarządzaniu energią jest program „Energia na miarę”, tj. program doradztwa energetycznego uruchomiony przez miasto Bielsko-Biała (<http://www.pnec.org.pl/pl/energianamiare>). Celem projektu jest wsparcie zagrożonych ubóstwem energetycznym mieszkańców miasta Bielsko-Biała w poprawie efektywności energetycznej domu lub mieszkania poprzez:

- organizację indywidualnych spotkań z doradcą energetycznym i przeglądu energetycznego domu/mieszkania (obejmującego badanie kamerą termowizyjną),
- opracowanie zestawów zindywidualizowanych porad energetycznych dotyczących metod ograniczania zużycia energii, dopasowanych do sytuacji poszczególnych gospodarstw,
- przekazanie „Energetycznych pakietów na start oszczędzania” (obejmu-

jących energooszczędne żarówki, perlatory, maty termoizolacyjne ...),

- analizę wpływu ww. działań na zużycie energii w gospodarstwie domowym (połączoną z konkursem na bardziej energooszczędne gospodarstwo, z nagrodami rzeczowymi).

Komisja Europejska postanowiła bliżej przyjrzeć się potencjałowi samorządów lokalnych, jeżeli chodzi o przeciwdziałanie ubóstwu energetycznemu, a także wesprzeć je w tym obszarze. W pierwszym kroku uruchomiono **Obserwatorium Ubóstwa Energetycznego (EPOV)**, którego celem było zwiększenie i rozpowszechnienie wiedzy na temat tego zjawiska w Europie, a także istniejących polityk, strategii i praktyk jego zwalczania. W czasie trwania projektu EPOV przygotowało szereg publikacji, takich jak studia przypadku pokazujące wdrożone z powodzeniem środki mające wesprzeć wrażliwych konsumentów, coroczne raporty obejmujące przegląd aktualnej sytuacji i polityk realizowanych w UE i jej poszczególnych państwach członkowskich, czy poradnik omawiający metodologię oceny ubóstwa energetycznego oraz zawierający szczegółową bazę danych wszystkich wskaźników zidentyfikowanych przez EPOV.

Kontynuatorem EPOV jest **Centrum Doradztwa ds. Ubóstwa Energetycznego (EPAH; https://energy-poverty.ec.europa.eu/index_en)** - nowa, wiodąca inicjatywa UE prowadzona przez Komisję Europejską na zlecenie Parlamentu Europejskiego. Centrum tworzy **sieć współpracy** interesariuszy mającą na celu wyeliminowanie zjawiska ubóstwa energetycznego i przyspieszenie sprawiedliwej transformacji energetycznej samorządów lokalnych w Europie. Ma stanowić **źródło wiedzy** na temat ubó-

stwa energetycznego w Europie oraz pełnić **funkcję doradczą** dla samorządów i wszystkich innych interesariuszy, gotowych podjąć działania mające na celu wyeliminowanie ubóstwa energetycznego na swoim terenie.

Centrum gromadzi użyteczną wiedzę nt. ubóstwa energetycznego w Europie, skali tego zjawiska w poszczególnych państwach członkowskich oraz przykładów dobrych praktyk - działań, jakie można wdrożyć na poziomie lokalnym, aby wesprzeć zagrożone ubóstwem gospodarstwa domowe. Przykładowo, Atlas EPAH stanowi internetową bazę danych lokalnych i międzynarodowych projektów dotyczących ubóstwa energetycznego, które mogą stanowić inspirację dla innych podejmowanych lokalnie i regionalnie działań.

Centrum oferuje również pomoc techniczną europejskim samorządom zdeterminowanym, by przeciwdziałać zjawisku ubóstwa energetycznego. Wsparcie to jest zapewnianie w formie:

- aktywnego helpdesku dostępnego pod adresem: info@energypoverty.eu
- rzeczywistego wsparcia udzielanego wnioskodawcom wybranym w dwóch naborach konkursowych.

W ramach tego drugiego filaru samorząd lokalny określa swoje potrzeby w zakresie przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu, a zespół EPAH pomaga w pozyskaniu i finansuje prace organizacji eksperckiej, która wspiera samorząd pomagając np. w sporządzeniu diagnozy sytuacji oraz planowaniu, wdrażaniu i monitorowaniu odpowiednich działań. Punktem kontaktowym EPAH w Polsce jest Stowarzyszenie Gmin Polska Sieć „Energie Cités”: www.pnec.org.pl. □

EU
Energy Poverty
Advisory Hub

